

BABITS MIHÁLY: KARÁCSONYI MADONNA

Mikor ráhajtom, Babits novelláskönyvére az utolsó lapot, a fedelet, hirtelen csend támad körülöttem, s úgy érzem magamat, mint a hajós, ki az imént evezett el a csodálatos sziget előtt, hol ragyogó fényben, színes öltözetben, fák és virágok pompázó díszében tűnő, káprázatos világ bilincselte le szemét, és most már ez a világ messzi van, a között és közte fekszik a mindent betakaró és elválasztó sötét éj. Kezemben tartom, ezt a szép élvezetforrást: a *Karácsonyi Madonnát*. Szerény külsőben jelent meg, és minden nagyobb feltűnés nélkül. Egy igazi művészlélek víziói minden koron keresztül, finom, leheletszerű faragások színből és illatból, különlegesség és művészi munka még a legfejlettebb és leggazdagabb irodalmakban is — mi pedig alig vesszük észre, alig szólunk róla. De nem panasz és keserűség, sőt nem is bölcseskedő, lemondó belenyugvás íratja velem e sorokat. Babits könyvéhez nem illik a reklám. Aki majd rátalál, abban legalább meg lesz a felfedezés öröme. Sokszor és mindig új tanulsággal veszi kezébe a könyvet, imint ahogy eljárunk a nagy erdő általunk felfedezett egy-egy gyönyörű zugába, s azt hisszük, birtokunkba vettük a természetnek egy ismeretlen, kies sarkát, holott az ejtett meg minket, az lopódzott belénk, lelkünkbe, képzeletünkbe, érzéseinkbe, sőt álmainkba is. Nagy csábító ereje van a természetnek és a művészi alkotásnak, s az embernek nincs kalauzra szüksége, hogy varázslatuk hálójába kerüljön.

Babits novellásgyűjteménye látszólag rossz időben jelent meg. Sokkal magasabb fokú írásművészet az övé, semhogy a mai neuraszténiás műélvezetekre sóvárgó közönségnek lehetne elegendő nyugalma és elmélyülése hozzá. Ez azonban csak egy külső szempont. Az ország sorsa még mindig élére van állítva, s a közeljövő

fogja csak megmutatni, hogy merre dől. A nyugtalan-ság, bizonytalanság és tájékozatlanság érzése, nemcsak nálunk, de egész Európában, lehetetlenné tesz az élet-fenntartás legelemibb szükségletein kívül bármilyen más, komolyabb kérdéssel való foglalkozást. Az általános felfordulás és ideiglenesség, közepette azonban a mai ember lelke mégiscsak alakul, irányt választ, anélkül, hogy erről öntudata tudomást venne. A folyton növekvő szenvedéshullámok előtt sokan, mint árvíznel a fára kúszó emberek, a napi élvezetek és világi hívságok mind magasabb, mind elkülönítettebb csúcsaira másznak, és azt hiszik, hogy a vízözön utáni új világba át-csempészhetik megmentett régi holmiaikat. Nem számítanak arra, hogy a világot megtermékenyítette az új lelket szülő Szenvedés. És a szenvedés gyermekét, az új lelket, pénzért vásárolni nem lehet. A megváltó nyomorral szembe kell nézni, vonagló lelkünk zajgása felé bátran oda kell illeszteni a fület, és leszámolni önmagunkkal és a világgal. A szenvedés előtt bujkálókat, a világ rendjén hívságosan kifogókat eléri a bábéli átok, és zavart, kusza nyelvüket nem fogja érteni senki sem. Az új világ szeme előtt úgy fognak elvonulni, mint az álarcos, festett pofájú farsangi menet, mely a tivornyában hajnalig egy lebuiban felejtkezett, és a reggeli, zendülő napfényben a dolgozni menők csúfolódásai és megvető közönye között vonul haza. Az ő kincsük, az ő féltett Pénzük nem fog kelleni senkinek, de ő maguk se, céltalan, idegfárasztó elvkereséseikkel együtt. Nem fogja őket gyűlölni és irigyelni senki, bármennyire is fájna ez nekik, mert az örömet megtalálók feldúlt és felszántott lelkéből egy egészen más tengelyen forgó, új világnézet vetése fog felsarjadni. Mert ne higgye senki, hogy a mélységes fájdalomforrások, melyek a rettenetes évek alatt fakadtak az emberi lélekben, nyom nélkül eltűnnek majd, és fölébük újra a múlt örömeinek szegényes virágzata nő. A céltalan düh, a vak keserűség felett bontakozik már az új vallás szívárványa, és ott, ahol senki se sejtene, a mai romok, a mai pusztulás helyén hatalmas, ragyogó sugárban fog kiobbanni az új lélek: a vallásos lélek. Nem politikai tendenciáról van itt szó, hanem az emberi lé-

lek és a belső érdeklődés új irányba lendüléséről. A nagy világbetegségben jönnie kell az új, alkotó miszticizmusnak, a lelkek új megtelezésének, a világ, az élet és a természet szépségei új értékelésének.

Babits alkotó képzeletének egyik legjellemzőbb vonása az, amit mi a naturalizmussal szemben vallásoságnak nevezünk, és éppen ezen a ponton kapcsolódik leginkább korába, és fog kihatni a magyar irodalom jövőjére. „A mi képzeletünk nem ér rá feldolgozni látásainkat — írja egyik novellájában —, így minden látásunk félbemarad; amíg nem tanulunk meg behunyt szemmel látni, nem tanulunk meg képzeletünkkel látni, addig semmit sem fogunk látni, amit érdemes látni. Látni csak a klostromban lehet.” Novelláiban épp ezért szinte kerüli a mai életet. A sok összevisszaság, lármája, mimika és kifestettség elriasztja képzeletét, mely szeret úgy építeni, hogy mentől kevesebb anyaga legyen hozzá. Soha ragyogóbb, tündéribb képpé nem bontotta ki művész az erdő titokzatos csendjét, fáinak, madarainak sajátos, szinte csak az öntudat alatt ránk ható életét, mint Babits *Mythologia* c. novellájában. Más ember számára az erdő nyugtalanító valami, vagy friss levegő, vagy természettudományos érdeklődés, de Babits képzeletének dús élet, mozgalmasabb és érdekfeszítőbb, mint akármilyen világvárosé. És így van ez majd mindegyik elbeszélésével. Száraz, pár soros legendák, Boccaccio egy adomája, Kazinczy egy levele mind egyéni emlék az ő számára, mint nekünk első szerelmesünk megsárgult fényképe, melytől megtermékenyül képzelete és valódi életet szül. Valódiabb életet a valódinál, megejtőbbet, többet, kifejezőbbet.

Az alkotó képzeletnek ez az élettől való elzárkózottsága azonban, amennyire növeli az intenzitást, éppen oly mértékben ártalmára van a képzelet közvetlenségének és frissességének. A behunyt szemmel való látás könnyen az élettel való szakításhoz vezethet. Béníthatja a képzeletnek azt a képességét, melynél fogva ez a nyers életjelenségekkel abba a megtermékenyítő kapcsolatba tud összeolvadni, amit ihletnek nevezünk, s ami minden művészi alkotás elemi feltétele. Így Babits képzeletét is mintha mélyebben csak az tudná érin-

teni, ami az életből már egy többnyire primitív művészi formába átszűrődött. Ha látta volna, hogy Szent Ferenc a madaraknak prédikál, talán elment volna mellette érdeklődés nélkül, de Giotto naiv kompozíciója vissza tudná vezetni őt e jelenet olyan erős életbe képzeléséhez, ami a valóság teljes látszatát adná. Ezért legszebbek novellái közül azok, melyek mintegy régi, kezdetleges művészi elképzelések új életre támasztásainak tekinthetők, mint a *Mythologia*, *Karácsonyi Madonna*, *Odysseus és a szirének*, míg viszont a mai életből vett, illetőleg az általa közvetlenül meglátott vagy elképzelt történetek feldolgozásában sokkal inkább ingadozó, és képzeletével sokkal inkább fukarkodó (*Drága élet*, *Novella az emberi húsról és csontról*). Művészi érdeklődésének ez a sajátossága erősen emlékeztet Anatole France-ra. Az ő alakjaiban, jeleneteiben is többször forrása a művészi ihletnek egy-egy metszet vagy régi írásmű, mint maga az élet. Mindketten nemcsak írók, de tudósok is egyben. Mindkettőjük képzelete otthonos a legrégibb görög világtól kezdve napjainkig minden korban és divatban, az emberi szellem bármilyen megnyilatkozási formájában, s ezért a kritikus műélvező szemlélete forrott inkább egyéniségükhöz, mint a művész alkotó látása. Az étellel való naiv és közvetlen szeretkezést gátolja bennük öntudatosságuk és képzett szellemük választékossága. Világnézetük azonban különbözik egymástól. Anatole France hitetlen és lemondó, míg Babits igenli az életet s az örökké új formákat szülő hitet és szerelmet. Ez az életfelfogásbeli különbség természetesen írásműveiken is megérződik, úgyhogy az elképzelési mód mindkettőjükre nézve jellemző sajátosságán és az ebből következő hasonló hajlamon kívül a témák megválasztása iránt, semmi közös nincs bennük. Nem szükséges Anatole France irodalmi helyzetére utalnunk, hogy a ketőjük közt lévő különbségek magyarázatát keressük, az életfelfogási szempont teljesen elegendő, hogy jellegzetesen elhatárolhassuk őket egymástól. Mind a ketten, minden látszólagos objektivitásuk ellenére, teljesen egyéniek, majdnem líraiak lévén, emberi mivoltuk, gondolkodásmódjuk és érzéseik minden soruk mögött

kiérződik. Írói egyéniségüknek ez a jelenvalósága igen gyakran nem több, mint bizonyos megvilágítás vagy a szavak zenéjében megbújt melódia, de Anatole France-nál mindig lemondás, fájó vagy gúnyolódó belenyugvás a megmásíthatatlanul rosszba, míg Babitsnál állásfoglalás az élet, a hit s a természet szépségei mellett. Anatole France szkeptikus, Babits vallásos lélek.

Vallásosságát tisztán művészi szempontból, képzeletének magas fokú érzékenységében és intenzitásában határoztuk meg. Életfelfogásában ez a vallásosság együttérzést jelent a természettel szemben álló emberiség küzdelmeivel, és egy bizonyos féltő, csodálkozó bámulatot a természet jelentőséges titokzatosságával szemben. *Mythologia* és *Az angyal* c. novelláiban a legművészebb formában tesz erről a hitéről vallomást.

Babits művészi eszközeinek az elfinomultsága őt sokak szemében hideggé és keresetté teszi. Pedig ez nagy tévedés. Az orgonabokor életakarása nem kisebb és nem kevésbé őszinte, mint akármilyen állaté, csak azért, mert lombszövetét koronázó, csodálatos virágmozaikjain keresztül szeret és propagálja faját. Lehet, hogy Babits zárva marad a mindennapiság elől, de a fogékony és megértő lélek előtt leveti titokzatossága fátylait, mint egyik novellájának táncosnője a zene hatása alatt, s a művészi élvezet felejthetetlen gyönyörűségeit nyújtja.